

ROK 1966. PRL NA ZAKRĘCIE

Pod redakcją

Katarzyny Chmielewskiej
Grzegorza Wołowca
i Tomasza Żukowskiego

IBL INSTYTUT BADAŃ
LITERACKICH PAN
WYDAWNICTWO
WARSZAWA 2014

<http://rcin.org.pl>

OD REDAKTORÓW

Do rąk czytelników oddajemy kolejny już tom z serii *Komunizm. Idee, Dyskursy, Praktyki*. Niniejsza publikacja prezentuje dokonania zespołu badawczego Polskiej Akademii Nauk – Ośrodka Studiów Kulturowych i Literackich nad Komunizmem IBL PAN. Autorki i autorzy szkiców składających się na zbiór korzystają z rozmaitych narzędzi i inspiracji metodologicznych, ale ich teksty łączą się w spójną całość. Głównym celem tej książki jest prześledzenie dynamiki zmian, które dokonały się w latach sześćdziesiątych i zostały udokumentowane w dziełach literackich, filmowych, tekstach publicystycznych, eseistycznych, biograficznych i naukowych.

Rok 1966, z pozoru nieistotny i niewyróżniający się szczególnie w pamięci historycznej, okazuje się zwornikiem i punktem przecięcia rozmaitych tendencji kulturowych, społecznych i politycznych, wyznaczających obszar między nacjonalistycznym konsensem a tendencjami emancypacyjnymi. Spór między Kościołem katolickim a władzą komunistyczną rozegrał się wokół Milenium Chrztu czy też Tysiąclecia Państwa Polskiego, a w gruncie rzeczy był walką o prawo do prawomocnej reprezentacji i o zasady legitymizacji w polu kulturowym, społecznym i politycznym. Konflikty te zarysowują teksty zawarte w części *Języki polityczne*, a więc Tomasza Żukowskiego *Ustanowienie nacjonalistycznego pola dyskursu społecznego. Spór między partią a Kościołem w roku 1966*, Grzegorza Wołowca „*Barwy walki*” i *polska droga do socjalizmu*, Krzysztofa Gajewskiego *Polska Kronika Filmowa AD 1966. Walka tysiąclecia z milenium*, Bartłomieja Starnawskiego *Stare wino w nowych dzbanach... czyli o tak zwanej polskiej drodze do socjalizmu jako „pustym znaczącym”*, Anny Sobieskiej *Kłopotliwa anomalia teorii marksistowskiej... O „przymierzu” narodowo-komunistycznym w publicystyce historyczno-politycznej* Zbigniewa Załuskiego.

Lata sześćdziesiąte stanowią moment przełomowy również dlatego, że głosy krytyczne, pozostające dotąd w obrębie paradygmatu komunistycznego czy też szerzej: lewicowego, zaczynają ów paradygmat opuszczać i znajdują dla siebie zupełnie odmienne miejsce wobec zarysowującego się właśnie, określonego narodowo pola władz społecznych. Problem ten poruszają prace Kajetana Mojsaka *Publicystyka polityczna Leszka Kołakowskiego (1955–1975)*, Michała Czai *Od marksizmu do nacjonalizmu – legitymizacja opozycji w latach 1956–1968. Wokół postaci Jacka Kuronia i Karola Modzelewskiego*, Bartłomieja Starnawskiego, *Reformacja popaździernikowa. O strukturze argumentacyjnej manifestu lewicowej opozycji politycznej w „Liście otwartym do Partii” Jacka Kuronia i Karola Modzelewskiego*.

Zwrot ten zaowocował nowym otwarciem i intensyfikacją polityki historycznej i polityki pamięci. Jej założenia i zasadnicze tezy akceptowali główni aktorzy historyczni tamtego okresu. Nawet jeśli poszczególne polityki miały charakter antagonistyczny, konstytuowały wspólne pole dyskursu historycznego uprawianego jako dyskurs tożsamościowy i wykluczający. Kwestie te omawiają Katarzyna Chmielewska w tekście *Ćwiczenia praktyczne z polityki historycznej. Narracje historyczne lat sześćdziesiątych w Polsce*, Aránzazu Calderón Puerta oraz Tomasz Żukowski w tekście *Narracja narodowo-kombatancka versus wątek żydowski w kinie polskim lat sześćdziesiątych*, a także Agnieszka Mroziak w artykule *Prządki (po)rewolucyjnej rzeczywistości. Konstruowanie historii lewicy we wspomnieniach polskich komunistek w latach sześćdziesiątych XX wieku*.

Nie są to jednak procesy jednoznaczne i monolityczne. Lata sześćdziesiąte zostały również naznaczone przez procesy modernizacyjne i emancypacyjne, które zresztą w rozmaity sposób splatały się, uzupełniając nacjonalistyczne pole i nie wykluczając przy tym specyficznego egalitaryzmu i realnego awansu. Piszą o tym Aleksandra Sekuła w tekście *Chłop Kmicicem. Zmiana wyobrażeń tożsamościowych (1960–1999 i dalej)* oraz Anna Zawadzka w artykule *Socjalizm niedokończony. O serialach „Doktor Ewa” i „Daleko od szosy”*. Arcyciekawy problem niestandardowych, wyemancypowanych relacji macierzyńskich przedstawia Eliza Szybowicz w tekście *„Och, mam, mam. Ty jesteś dziwna matka”*. *Matki i córki w powieściach dla dziewcząt z lat sześćdziesiątych*.

W panoramie lat sześćdziesiątych trudno pominąć wydarzenie tak ważne i traumatyczne jak Marzec 1968 roku. Pisze o nim Anna Artwińska w tekście „*Zasłużona rodzina polska*” albo *marcowe gry w genealogie*. W perspektywie naszej książki marcowe represje, wykluczenia i destrukcja lewicowego projektu okazują się logicznym następstwem zmian paradygmatu kulturowego, społecznego i politycznego, które zaszły w latach sześćdziesiątych i na trwale określiły następne dziesięciolecia aż po współczesność. Zagadnienie to analizują Katarzyna Chmielewska i Tomasz Żukowski w studium *Trauma Marca. Epilog*.

Bogactwo podejmowanej problematyki, obfitość obserwacji oraz różnorodność metodologiczna egzemplifikują różnorodność badań, a także *in statu nascendi* przedstawiają próbę wypracowania nowej perspektywy nie tylko dla narratywistycznego ujęcia zamkniętej, ale wciąż ważnej epoki, lecz także dla badań kulturowych nad współczesnymi odniesieniami do kategorii komunizmu oraz tożsamości polityczno-społecznej kultury polskiej.

Katarzyna Chmielewska, Grzegorz Wołowicz, Tomasz Żukowski